

Technische Handleiding 1 en 2 vergeleken

Frans Daems

19 december 2009

Een herschreven versie van de *Technische Handleiding*

In de zomer van 2009 is de *Technische Handleiding. Regels voor de officiële spelling van het Nederlands*, kortweg TH2, gepubliceerd op de website van de Nederlandse Taalunie:

http://taalunieversum.org/spelling/download/technische_handleiding.pdf. Het is een herschreven versie van het oorspronkelijke document uit 2005, TH1, dat alleen in het bezit was van de auteurs van spellingboeken, en dat niet verder publiek was gemaakt. De Woordenlijst van 2005, evenals de daarin opgenomen Leidraad, zijn gebaseerd op TH1.

In de decemberaflevering van *Levende Talen Magazine* (2009/8, p.6-10) heeft Johan de Schryver de twee versies met elkaar vergeleken in het artikel 'DE SPELLING 2009. Van *verhofstadtachtig* tot *Verhofstadtachtig* en andere nieuwigheden in de tweede *Technische Handleiding*'.

Verbetering

Johan de Schryver heeft goed opgemerkt dat de publieksversie van de *Technische Handleiding* (TH2) met de regels die de spellingsystematiek van het Nederlands beschrijven, aanzienlijk beter bruikbaar is dan de eerste versie uit 2005 (TH1). TH1 was erg gecondenseerd en soms wat cryptisch.

TH2 heeft tal van stukken meer expliciet herschreven, meer voorbeelden opgenomen en toegelicht, onderdelen beter geordend, en de lay-out verzorgd. Daardoor is de omvang van 68 tot 168 bladzijden toegenomen. Niettemin blijft TH2 een document voor vakmensen. Het doet een beroep op specialistische taalkundige en spellingtechnische achtergrondkennis, en het gebruikt termen en formuleringen die niet voor het ruime publiek geschikt zijn.

Wijzigingen in de spelling?

Behalve deze en andere meer lovende uitspraken heeft de auteur vooral punten van kritiek. Hij betoogt namelijk dat in TH2 de spelling in vergelijking met TH1 veranderd zou zijn, "een klein beetje weliswaar, maar toch". En ook dat er nieuwe regels toegevoegd zouden zijn, en dat een pak bestaande regels plots hun statuut van regel verloren zouden hebben en de status van 'tendens' zouden hebben gekregen.

Als lid van de Commissie Spelling die TH1 heeft ontworpen, en die de originele versie als TH2 heeft geredigeerd, heb ik de concrete gevallen waarop JdS zijn beweringen baseert, onderzocht. Zijn bespreking van concrete gevallen klopt niet, en zijn conclusie dat de spelling of de regels veranderd zijn ook niet. Hierna bespreek ik de concrete gevallen een voor een.

Analyse van concrete gevallen

1. In verband met aardrijkskundige namen zoals *Andes*, *Andesgebergte*, *Andesachtig* zegt TH2 (p. 117): "Samenstellingen en afleidingen met *-achtig*, evenals afgeleide bijvoeglijke naamwoorden, behouden hun hoofdletter in de betrokken naam." JdS meent dat wie van slechte wil is daaruit kan afleiden dat we *nederlander* zouden moeten schrijven. Hij gaat daarmee voorbij aan de uitleg van hoofdstuk 10.6 (p. 118 v.v.) over de schrijfwijze van namen van inwoners en volkeren. Conclusie: een verwijzing op pagina 117 naar p. 118 zou nuttig zijn.

2. In TH1 (p. 39) vergde de uitleg over het waarom van een hoofdletter in *Marollenfrans*, *Luikerwaals* enig verder doordenken van de lezer: "Ook wanneer de taalnaam verwijst naar een (geografische) plaats waar de taal gesproken wordt en gebruikt wordt met een denigrerende betekenis wordt de hoofdletter behouden". De formulering van die regel is in TH2 (p. 120) alleen wat helderder gemaakt, zonder dat het een andere of nieuwe regel is geworden: "Wanneer een taalnaam echter op twee manieren wordt gebruikt, namelijk in een neutrale betekenis en in een denigrerende betekenis, wordt altijd de schrijfwijze met een hoofdletter gebruikt."

3. In TH1 stond niets over hoe je niet-Franse vreemde woorden met accenten in de taal van herkomst schrijft, bv. *bócca* (mond) of *bocca*. Er was geen uitdrukkelijke regel voor, wat impliciet inhield dat de taalgebruiker ermee deed wat hij wilde. Nu staat in TH2: "die woorden [kunnen] met hun accenttekens weergegeven worden, maar het hoeft niet (p. 133-134). Dat betekent precies hetzelfde als de impliciete boodschap van TH1. Ook dit is geen nieuwe regel.

4. JdS meent dat TH2 (p. 36) een nieuwe regel heeft die zegt dat de dubbele eind-*ee* van *Heverlee* bewaard blijft in de verbogen afleiding *Heverleese*. Daar is niets nieuws aan, het stond, telkens met het voorbeeld *Goereese*, al zo in TH1 (p. 12), in de Woordenlijst van 2005, 1995, en 1954, en het zat ook al in de spellingsregeling van 1946-1947.

5. JdS wijst erop dat *slag bij Waterloo* met kleine letter in TH1 (p. 40) stond, en dat het nu *Slag* geworden is. TH1 had inderdaad *slag bij Waterloo* ter illustratie van de regel dat namen van historische gebeurtenissen een hoofdletter krijgen, tussen andere voorbeelden als *Allerheiligenvloed*, *Tweede Wereldoorlog*. De overduidelijke typefout in *slag* is in TH2 (p. 120) rechtgezet: *Slag bij Waterloo*.

6. Volgens JdS is het voorbeeld *whiskeytje* "nieuwe inhoud". TH2 (p. 58) illustreert de oude regel van TH1 inderdaad met de toepassing ervan op een bijkomend voorbeeld *whiskeytje* zonder apostrof, zoals de regel al voorschreef, naast het oude voorbeeld *whisky'tje* met apostrof. Het trefwoord *whiskey* als benaming voor de Ierse of Amerikaanse sterkedrank, naast de Schotse *whisky*, stond overigens al in Van Dale 14 (met spellingkeurmerk van de Taalunie).

7. JdS meent dat het volgens TH2 vanaf nu *Pfeifferachtig* met hoofdletter zou moeten zijn in plaats van *pfeifferachtig* met kleine letter zoals in TH1 (p. 37). Dat is helemaal niet het geval. Alleen stond *pfeifferachtig* in TH1 op de verkeerde plaats en moest het iets illustreren wat het daar niet deed. Een aandoening die lijkt op de *ziekte van Pfeiffer*, kortweg *pfeiffer*, wordt volgens de meer expliciete uitleg in TH2 (p. 114-115) geschreven als *pfeifferachtig* met kleine letter omdat de korte vorm *pfeiffer* als naam van een ziekte al een kleine letter heeft. Het woord *pfeifferachtig* wordt dus niet met kleine letter geschreven omdat het een directe afleiding van de persoonsnaam *Pfeiffer* zou zijn. Maar bij iemand die zich gedraagt of eruitziet als *Emil Pfeiffer* (arts), *Ilja Pfeiffer* (schrijver), *Michelle Pfeiffer* (actrice) gebruiken we de vorm *Emil Pfeifferachtig* enz., en korter *Pfeifferachtig*.

8. JdS meent dat TH2 (p. 115) een nieuwe regel bedacht heeft waarvolgens afleidingen op *-achtig* hun hoofdletter behouden, zodat het volgens TH1 *verhofstadtachtig* was, en volgens TH2 *Verhofstadtachtig* met hoofdletter. De auteur vergist zich. Geen van beide woorden stond in TH1, maar op p. 24 stond de vorm *Johannes Vermeerachtig* met hoofdletters. Zowel TH1 (p. 37) als TH2 (p. 115) bevatten dezelfde regel: "Afleidingen van persoonsnamen krijgen een kleine letter." Bij tal van spellingregels was echter in TH1 – in overeenstemming met het feitelijke gebruik – telkens weer onderscheiden tussen enerzijds samenstellingen en enkele afleidingen, onder meer die op *-achtig*, en anderzijds niet-samenstellingen (enkelvoudige woorden, geflecteerde vormen, en andere afleidingen). In TH1 was dat echter niet in zijn algemeenheid geformuleerd. Het onderscheid werd telkens gemaakt bij regels als klinkerverenkeling, klinkerbotsing, hoofdletter of kleine letter, woordafbreking. Voorbeelden: *geelachtig* (niet *gelachtig*, vergelijk met *gelig*), *lila-achtig* (vergelijk met de klinkerbotsing in *saunaën*), *Johannes Vermeerachtig*, *berg-achtig* (niet *ber-gachtig*, vergelijk met *ge•lig*). In TH2 (p. 26) wordt nu in het hoofdstuk over de basisbeginselen van de spelling (hoofdstuk 3) uitdrukkelijk gezegd dat de afleidingen "met de achtervoegsels *-aard*, *-aardig*, *-achtig*, *-dom*, *-heid*, *-schap* en recentere leenvormen, zoals *-aholic* (*sportaholic*), *-beet* (*digibeet*)" in de spelling behandeld worden op dezelfde manier als samenstellingen. We hebben bijgevolg *Balkenenderegering*, *Balkenendeachtig*, *Johannes Vermeerachtig*, *Verhofstadtachtig* wanneer we uitgaan van de unieke persoon *Balkenende*, *Johannes Vermeer* of *Verhofstadt*. Wanneer we niet (meer) naar die unieke persoon verwijzen, hebben we een kleine letter zoals in *balkenendenorm*, *zalmnorm*, *molotovcocktail harrypotterbrillettje*. Wanneer het achtervoegsel *-achtig* gehecht wordt aan een vorm die op zich al een kleine letter heeft, dan blijft dat natuurlijk zo: *anita-achtig* (*een anita*), *pallieterachtig* (*een pallieter*), *pfeifferachtig* (zie hierboven). Andere afleidingen van persoonsnamen hebben in TH2, net als in TH1, een kleine letter,

bijvoorbeeld *christen, boeddhist, elisabethaans, freudiaans, jungiaans, hitleriaans, kafkaiaans, maoïst, mariaal, marxisme, platonisch, rembrandtesk, sappisch, victoriaans*. Er is inhoudelijk dus niets veranderd, wel zijn de algemene regel in hoofdstuk 3, en uitleg in het hoofdstuk over hoofdletters en kleine letters (hfst. 10) nu meer expliciet gepreciseerd.

9. TH1 had een enkele keer *twee-en-een-half*, wat in TH2 is omgezet in *twee en een half*. In TH1 (p. 30) stonden *drieënhalf* met trema, en *twee-en-een-half* met liggend streepje als voorbeelden van klinkerbotsing. Dat laatste was niet correct: een streepje tussen *en* en *een*, en tussen *een* en *half* kan niet verklaard worden door klinkerbotsing. Aandachtige analyse laat zien dat we in hoeveelhedaanduidingen met het element *een half* of *een halve* niet een samenstelling of samenkoppeling hebben, maar een gewone woordgroep met een bijvoeglijk naamwoord met uitgang nul (*half*) of uitgang *-e* (*halve*). Daarin horen geen liggende streepjes, wel spaties. Dat stemt overeen met de impliciete analyse in de ANS. Met onze correctie is alleen maar een foutje rechtgezet in een concreet voorbeeld bij een regel die over iets anders ging.

Voor de rest zijn kwesties met getallen die op verscheidene plaatsen in TH1 stonden, in TH2 in een wat meer uitgewerkt hoofdstuk over de schrijfwijze van getallen samengebracht.

10. JdS meent dat de schrijfwijze *driekwart* in *driekwart liter* op een nieuwe regel berust. TH1 zei helemaal niets over het bijzondere geval van breuken met het element *kwart*, en had ook geen voorbeeld van zo'n breuk. Nu zegt TH2 nog altijd, net zoals TH1, dat we breukgetallen met een spatie schrijven, en helemaal volgens de regel dus ook *drie kwart van de bezoekers*. Dat we *driekwart* in een bepaald geval aaneenschrijven blijkt al uit de Woordenlijst van 2005, net zoals in die van 1995 en 1954. Dat bepaalde geval is nu uitdrukkelijk vermeld in TH2 (p. 63), net zoals het ook al op Taaladvies.net stond: "we schrijven *driekwart* aaneen wanneer het als bijvoeglijk naamwoord bij een volgend zelfstandig naamwoord functioneert: *driekwart minuut, driekwart eeuw, driekwart procent*".

11. Het is correct dat TH2 (p. 64) een uitspraak doet die in TH1 niet stond: "Aan de noemer van een breuk in cijfers wordt geen achtervoegsel toegevoegd: *4/5, 18/21*." We schrijven breuken dus niet als *4/5de* of *4/5den*. Dit is niets anders dan registreren wat sinds jaar en dag in leerboeken wiskunde staat.

12. In TH1 (p. 26) stond niet dat samen koppelingen als eerste deel van een samenstelling koppeltkens hebben, zoals JdS stelt. Er stond wél dat tussen het laatste deel van de samen koppeling en het tweede deel van een daarmee gevormde samenstelling standaard geen streepje staat: *blijf-van-mijn-lijf-huis*, en dus standaard niet *blijf-van-mijn-lijf-huis*. Dat is niet veranderd in TH2 (p. 83). Wel is in TH2 veel explicieter en meer gesystematiseerd dan in TH1 beschreven hoe samenstellingen met niet-alfabetische tekens of een typografisch gemarkeerd linkerdeel, waaronder samen koppelingen, met behulp van een liggend streepje met het rechterdeel worden verbonden. Voorbeelden: *Groen!-voorzitter, de "Ik heb zoiets van"-prijs, een IK HAD ZOIETS VAN-verhaal, OESO-rapport*.

13. *Nederlands-Antilliaan(s)* stond inderdaad niet in TH1, en TH1 was op zo'n type van inwonernaam ook niet voorzien. Ook met alleen spatie stond het er niet in (*Nederlands Antilliaan(s)*). Maar de lijst van Buitenlandse Aardrijkskundige namen (BAN-lijst) gaf wel degelijk de schrijfwijze met liggend streepje (http://taaladvies.net/taal/aardrijkskundige_namen/land/AN).

Op p. 24 van TH1 en p. 90 van TH2 wordt aangegeven dat de spatie in eigennamen als *Costa Rica* bewaard blijft in samenstellingen en afleidingen als *Middellandse Zeegebied, Costa Ricaanse*. Hier had in TH2 beter een verwijzing gestaan naar de voorafgaande pagina 87 waar dit bijzondere geval wordt behandeld: "Als het bijvoeglijk naamwoord verbogen is, blijft de spatie in samenstellingen met de aardrijkskundige naam bewaard, maar krijgen afleidingen met de onverbogen vorm van het bijvoeglijk naamwoord een streepje." Naast *Nederlandse Antillen* schrijven we zo *Nederlands-Antilliaan*, te onderscheiden van *Nederlandse Antilliaan*, en ook *Nederlands-Antilliaans*." Dergelijke afleidingen worden op die manier op vergelijkbare wijze geschreven als *Latijns-Amerikaan(s), Nederlands-Indisch*. Tevens is dit in overeenstemming met de BAN-lijst.

14. In TH1 (p. 33) stond inderdaad dat hoofdletters in Franse leenwoorden geen accent krijgen. Dat ging terug op het feit dat normale schrijfmachines geen hoofdletters met accenten hadden. Nu zegt

TH2 (p 133): "Hoofdletters behoeven geen accent." En er is toegevoegd dat wie dat wenst de mogelijkheden van de tekstverwerker kan benutten om toch accenten op hoofdletters te schrijven. Wie dat in hoofdletters wil voorstellen kan nu dus ook *BLÈREN*, *ÉÉN* schrijven. Daarmee zijn de regels voor het schrijven van accenten als zodanig niet gewijzigd.

15. In TH2 (p. 82) wordt als opmerking vermeld dat het Belgische (BIN) en het Nederlandse (NEN) normalisatie-instituut na het cijfer een spatie wensen in vormen als *0,50‰*, *0,50‰-grens*, *60W*, *60W-lamp*, *18V*, *18V-spanning* in overeenstemming met bepaalde internationale conventies: *0,50 %*, *60 W-lamp* enz. Onder meer omdat sommige scholen hun leerlingen die internationale conventies willen bijbrengen zegt TH2 dat wie dat wenst de vrijheid heeft "in specialistische teksten deze van de algemene praktijk afwijkende schrijfwijze te gebruiken". Daarmee is de standaardregel niet gewijzigd.

16. JdS schrijft dat sommige regels hun dwingende karakter zouden verliezen en vervangen worden door 'tendensen'. Op enkele plaatsen wijst TH2 inderdaad op een ontwikkeling die in TH1 niet besproken was: naarmate nieuwe vreemde woorden of afkortingen vaker gebruikt worden, raken ze meer ingeburgerd, ook in hun schrijfwijze, wat wil zeggen dat de taalgebruikers ze volgens de 'gewone' regels gaan spellen. Dat houdt in dat er punten en accenten verdwijnen, en dat hoofdletters vervangen gaan worden door kleine letters. Daarvan geeft TH2 enkele voorbeelden zoals *designer baby* → *designerbaby*, *ICT* → *ict*, *plug-in* → *plugin*. Zulke voorbeelden zijn in TH2 doelbewust in het grijs gezet om te markeren dat ze niet de standaardvorm weergeven. TH2 beschrijft de standaardschrijfwijze, maar wijst op die tendens onder meer bij vreemde woorden en afkortingen, en pleit bij het beoordelen van zulke inburgerende vormen voor gezond verstand. TH2 zegt dan ook helemaal niet dat de punten in gewone Nederlandse afkortingen als *m.a.w.*, *t.a.v.*, *enz.* mogen verdwijnen of dat we daar tolerant tegenover moeten zijn. De betrokken regels blijven integraal gehandhaafd en worden dus niet 'gedegradeerd' tot tendensen.

Besluit

De regels en de spelling zijn niet stilzwijgend veranderd bij het beter redigeren van de Technische Handleiding. TH2 wijst op een proces van voortschrijdende inburgering van vreemde woorden, ook in de spelling, maar daarmee worden de regels en de standaardvormen niet overboord gezet. Verder zijn een paar kleine foutjes op woordniveau gecorrigeerd. Kortom, van de kritiek blijft niets overeind.

Levende Talen slaat in zijn persbericht van 13 december 2009 dan ook de bal mis met de alarmerende titel: "De Nederlandse Taalunie wijzigt onaangekondigd de officiële spelling."